

Thoughts on the Problematic of Objective Historiography Through the Context of the Functions of History

Tarihin İşlevi Bağlamında Tarihyazımında Nesnellik Sorunsalı Üzerine Düşünceler

Resul BABAOĞLU

Siirt Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi

E-posta: babaogluresul@hotmail.com

Abstract

History of science, simply defined as the knowledge of the past, has become a mechanism that groups in different positions instrumentalized it as a way to express themselves besides its having a variety of functions. With this aspect, the science of history which has become surprisingly popularized nowadays and the prevalence that is directly seen in historiography cannot be explained only by the positive distance that social sciences have advanced. On the contrary, popularization of history, which is a natural consequence of the interaction between politics and history, inevitably raises the question of objectivity in historiography.

The subject of objectivity in historiography that is focused in this study has become crucial through a large part of society showing the tendencies of politicization nowadays. Consulting the science of history in defending some ideologies and making them consistent opposite to the rivals has given rise to the danger of dealing with historiography with a reductionist method. When the changes in historiography from the ancient times to the present are considered, initially the present situation can be thought to be perceived as a natural process but this should not be unnoticed that this situation is simplistic and instrumentalizing.

The problematic of objectivity in historiography, which is honored by representatives of many ideologies and politicians due to its legitimizing - justifying function, will be discussed in this study via centering the current status and the consistency of the issues relevant to different ideas will be handled.

Keywords: Historiography, Science, Ideology, Objectivity

Özet

En basit anlamıyla geçmişin bilgisi olarak tanımlanan tarih bilimi, çok çeşitli işlevlere sahip olmasının yanında, farklı konumlarda bulunan grupların kendilerini ifade etme yolu olarak araçsallaştırdıkları bir mekanizma haline gelmiştir. Bu yönüyle, günümüzde şaşırtıcı derecede popülerleşen tarih bilimi ve doğrusal olarak tarih yazımında görülen yaygınlık, salt sosyal bilimlerin kat ettiği olumlu mesafeyle açıklanamaz. Aksine, siyaset ve tarih arasındaki etkileşimin doğal bir sonucu olan tarihin popülerleşmesi, kaçınılmaz olarak tarih yazıcılığında nesnellik sorununu gündeme getirmektedir.

Bu çalışmada ağırlıklı olarak üzerinde durulan tarih yazımında nesnellik konusu, günümüzde toplumun geniş bir kesiminin politikleşme eğilimleri göstermesiyle son derece önemli bir hale gelmiştir. Çeşitli ideolojilerin savunulmasında ve karşıtlarına göre tutarlı hale getirilmesinde tarih bilimine başvurulması, tarih yazımının indirgemeci bir yöntemle ele alınması tehlikesini doğurmuştur. Eski çağlardan günümüze gelinceye değin tarih yazımında görülen değişimler göz önüne alındığında, bugünkü durumun doğal bir süreç şeklinde algılanması ilk etapta düşünülebilse de, bu durumun tarih bilimini basitleştirici ve araçsallaştırıcı olduğu dikkatlerden kaçmaması gereken bir olguya işaret eder.

Çeşitli ideolojilerin temsilcileri ve siyasiler tarafından meşrulaştırıcı - haklılaştırıcı fonksiyonu nedeniyle ilgiye mazhar olan tarih yazımının nesnellik sorunsalının tartışıldığı bu çalışmada, güncel durum merkez alınarak konu ile alakalı farklı düşüncelerin tutarlılıkları karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tarih Yazımı, Bilim, İdeoloji, Nesnellik

1. Giriş

Tarihsel olaylara eleştirel yaklaşılması şeklinde somutlaşan alternatif tarih arayışları, resmi tarih söyleminin yine resmi ideolojinin öncüllemesi amacına hizmet ettiğini vurgulayarak tarihsel gerçeğin farklı yöntemlerle elde edilebileceği iddiasını taşımaktadır. Öte yandan, böyle bir iddianın başlı başına nesnel tarih yazımına garanti olabileceği ya da ideolojik yaklaşımlardan uzak bir tarihçilik zemini sağlayabildiği de şüphelidir. Tarihsel hakikatin aranması ve kurgulanarak okuyucuya sunulmasında nesnel ölçülerle hareket edilmesi, tarih yazıcılığının kurmaca metinlerle arasındaki sınırı ortaya koymaktadır. Geçmişte vuku bulan ve bilimsel araştırmaya konu edilen olgu ve olayların ele alınmasında tarihin yöntemine bağlı kalınması, önyargı ve ideolojik eğilimlerden sakınılması tarih yazımında en başta gelen kurallardır.

Günümüzde artan iletişim olanakları ve internet teknolojisiyle geniş kitleler, çok hızlı bir şekilde yoğun bir tarihsel bilgi transferine maruz kalmaktadırlar. Büyük oranda, polemik üslubuyla yaratılan bu tarih ürünleri geçmiş ile problemleri bir ilişki kurulmasına yol açmakla kalmayarak, karışık söylemlerin de benzer yöntemlere başvurulması sonucunda, tarihin bilim olma iddiasına büyük bir darbe vurmuş oluyor. Bu durum, tarihin bir bilim dalı mı yoksa sanatsal bir alan mı olduğu konusunda yoğun bir tartışma ortamına zemin hazırlamaktadır.

Tarih yazıcılığının Avrupa'daki gelişimine bakıldığında; XIX. asırda genel olarak doğal bilimlerin kazandığı seviye ile modern anlayış arasında ilişki kurulmuş, bu asırda fizik, tabiat, kozmografya vb. müspet bilimlerin kanunlarını tespit etme yolunda atılan geniş adımların tarihin de birtakım kanunlara bağlanması imkânının araştırılmasına vesile olduğu ifade edilmiştir. Bu gelişmenin yanında endüstri devriminin getirdiği sorunlarla sosyal ve ekonomik tarihe artan ilgi de ortaya çıkmıştır (Coşkun, 1990). Geleneksel tarih anlayışının anlatı (*narrative*) ve hikâyeci formunun terkedilmeye başlamasıyla önem kazanan bilimsel tarih çalışmaları geniş bir okuyucu kitlesine ulaşarak kendisine konu olarak seçtiği devlet adamlarının, hanedan veya önemli komutanların hayatlarını aşarak daha geniş yelpazedeki olay ve olgularla ilgilenmeye başlamıştır. Temelleri sanayi devrimiyle atılan toplumsal değişme, kapitalizm ve sınıf ilişkileri gibi alanlarda yaşanan hızlı dönüşümün tarihçiler tarafından ilgiyle karşılanması ve bu alanda eserler verilmeye başlanmasıyla tarih yazma işinin sistemli kuralları çerçevesinde yapılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Böylece, tarihi olay ve olguların ortaya çıkış sırasına göre kronolojik bir yöntemle anlatılması ve bu şekilde ruhsuz bilgiler yığınına dönen tarih yazımının geride bırakıldığı modern tarih anlayışıyla tarih bilimi için yeni bir dönem başlamış oldu. Nitekim modern tarihçilik, geçmişte yaşanan olayları kendi içinde incelemekle yetinmeyerek daha geniş bir perspektif sayesinde birbirinden bağımsız olaylar arasında ilişki bağları kurmakla derinleşme metoduna girmiştir (Kafesoğlu, 1963).

Tarih, bilim yasalarına bağlı kalınarak icra edilen bir disiplin olarak kabul edildiğinde; herhangi bir tarihi olay ya da olgunun ele alınacağı ve değişik zamanlarda yapılan incelemelerde benzer sonuçlara varılması beklenir. Bu önermeden yola çıkılırsa, tarihi olaylar, tıpkı doğa bilimlerinde olduğu gibi doğrudan gözlemlenebilen özellikte olmadığından ancak tarihçinin yeni bir tasarımıyla şekle şemale bürünebilir. Bu açıdan bakıldığında, tarih yazımında herhangi bir konuyu tüketircesine doğru bilgi ortaya koymak mümkün müdür? Genel tasarıma göre, geçmiş bir olay, kişi vb. üstüne yeterince belge bulur ve onları tarih metodolojisi kuralları uyarınca yorumlarsanız, tarihçi sıfatıyla üzerinize düşen görevi bitirmiş olursunuz; bir daha, bir başka yerde ve zamanda, bir başka tarihçinin o konuyla uğraşması beklenmez. Oysa tarih yazımının gerçekliği hiç de öyle değildir (Tunçay, 2001-2002). Tarihçi, incelediği tarihsel olguya yeni kaynaklar, yeni yaklaşım ve yorumlamalarla adeta yeniden hayat verir. Bu yüzden tarihçi bir bakıma *"tarihi kendinden önceki yazılı kaynakların küstahlıklarından kurtarmak umudunu taşır"* (Fortna, 2005, s. 30). Çünkü tarih yazıcısının ideolojik bağlılıkları ve felsefi yönü ele aldığı konuyu kurgularken kaçınılmaz bir yönlendirici etki yapar (Iggres, 2000). Öte yandan, tarihçilerin kullandıkları dil ve anlatım özellikleri ile örneğin doğa bilimlerinin bir kolu olan fizikte kullanılan matematiksel yöntem arasında da keskin bir ayrım bulunmaktadır. Kesin yargıları içeren, veriler arasındaki karmaşık ilişkileri belirgin ifadelerle ortaya koyan fizik biliminin aksine tarih, yorumlamalara dayanan bir retorikle bütünü farklı bir anlatım yöntemine dayanır. Bunun yanında, tarihçiler de nüfus ve üretim ilişkileri gibi konuları ele alırken sayısal bir anlatım tekniğine başvururlar (Chairman, 1968).

Diğer sosyal bilimlerin birçok alanında doğa bilimlerinde kullanılan dil özelliklerine yaygın bir yönelme olmasına karşın, tarih yazımında bu duruma sadece belirli konular ele alınırken rastlanması tarihin farklı bir yönünü ortaya koymaktadır. Ancak bu durum, tarih yazımını kurmaca metinler sınıfına dâhil etmemizi de gerektirmez. Çünkü geçmiş konu alan tarihsel bilgi, değişmez bir kesinlik taşımaya da birikimsel açıdan yadsınamaz bir değer taşımaktadır. Tarih çalışmalarında rakamsal verilerden yola çıkılarak sonuçlara varmak iktisat tarihi ile ilgili araştırmalarda yaygın olarak görülür. Çünkü büyük ölçüde sayısal verilere dayanan ekonominin tarih içinde gösterdiği gelişimin izlenebilmesi ancak matematiksel hesaplamalarla mümkündür. Bu yöntemin yaygın olduğu diğer bir alan da nüfus istatistikleri, göç, yerleşme gibi demografik konularda araştırma yapılırken de sayılara başvurulur. Bilgisayar teknolojisinin tarihçiler tarafından son dönemlerde sıklıkla kullanılması da verilerin saklanması, istendiği anda kullanılabilmesi ve kişisel arşiv oluşturulması için sağladığı imkân, sayısal tarihçiliğin kurumsallaşmasının yolunu açmıştır (Breisach, 1994). Bu yöntemin objektif tarihçiliğe de kapı aralayacağı iddiasında olan nicel tarihçilerin aksine bu düşünceye muhalif olan tarihçiler, söz konusu yöntemin araştırmacının tercihlerini

hiçbir şekilde etkilemeyeceğini savunarak böyle bir tarihçiliğin ancak sınırlı konuların incelenmesinde işe yarayacağını ileri sürmüşlerdir. Konu ile ilgili itirazlarını tarihçi Arthur Schlesinger şu sözleriyle ortaya koymuştur:

Bir hümanist olarak bu konuda şunu söyleyebilirim ki; neredeyse bütün önemli sorular tam olarak rakamsal cevaplara uygun olmadıkları için önemlidirler (Breisach, 1994, s. 341).

Denilebilir ki tarih çalışmalarında sayısal hesaplamaların kullanılması tarihin bir bilim dalı olduğunu tam olarak kanıtlamadığı gibi, rakamsal verilerin yer almadığı tarih çalışmaları da bilim dışı sayılmamalıdır.

Doğrudan gözlem yapabilme olanağına sahip olan doğa bilimlerinin aksine tarih biliminde konular incelenirken direkt gözlemden ziyade günümüze herhangi bir şekilde aktarılmış olan verilerden yola çıkılır ve kaynaklar muhakeme edilerek tutarlı bilgilere ulaşılmaya çalışılır. Başka bir deyişle tarih biliminde kaynaklar çıkış noktası olarak kabul edilirken olgusal gerçeklikler de ulaşılması hedeflenen sonuçları oluşturmaktadır (Langlois & Seignobos, 1912). Tarihçinin doğrudan gözlem yapma olanağının olmaması ve genellikle aktarılmış kaynakları kullanmak durumunda olması gibi nedenler onu doğa bilimlerinde çalışan araştırmacılardan ayıran bir husustur. Şöyle ki tarihçi, kullanmak zorunda kaldığı materyaller bizatihi bir çeşit daha önce gözlemlenmiş veriler olduğu için araştırmasını temellendireceği argümanlar kendiliğinden oluşmuş olacaktır. Langlois ve Seignobos'un şu benzetmesi bu durumu açıklayıcı niteliktedir:

Tarihçi, tıpkı laboratuvarındaki deneysel gözlem sonuçlarını چراغından öğrenen bir kimyacıdır durumundadır (Langlois & Seignobos, 1912, s. 67).

Esas olarak, bilimsel bir çalışmada elde edilen sonuçlar objektif kıstaslara bağlı olmak zorundadır. Bunlar, belirlenen sorunu ifade eden yorumlamaların deneysel testlere tabi tutulması, yorum ve çıkarımların evrensel

kuramlara dayanması ve nihayetinde araştırmanın mantıksal sonuçlarının olması olarak sıralanabilir (Hampel, 1942). Bu açıdan bakıldığında tarih araştırmaları deneysel yöntemlere uzak bir alana dâhil olmaktadır. Buna karşın evrensel kuramlara dayanan tarih yorumlamalarıyla bilimsele yakın sonuçlara varmak mümkün olabilmektedir. Doğa bilimlerinde yapılan araştırmalarda elde edilen bulguların tekrar edilebilirliğinin tarih araştırmalarında mümkün olmaması, bunun yanında tarihsel bilginin geçmişe özgü ve tek olması bu bilginin epistemolojik yönünü ortaya koymaktadır.

1.1. Tarihsel Bilginin İşlevi

İnsanlar ve toplumlar geçmişe dair bilgiyi neden öğrenme ihtiyacı duyarlar? Bir başka açıdan sormak gerekirse, tarihsel bilginin kitlelere ulaştırılmasından beklenen fayda ne olmalıdır? Diğer bütün sosyal bilim alanlarında olduğu gibi tarihten de pratik bir fayda beklemek aşırılık olmasa gerek. Benzer araştırmalarda da değinildiği gibi geçmiş zamanlardan bu yana yönetenlerin tarih ile olan sıkı meşguliyetleri bilinmektedir. Özellikle ulus-devlet olgusunun 18. y.y.'dan itibaren iyice kristalleşmeye başlamasıyla egemenliğin kutsal dayanaklarının yerini siyasal meşruiyetin alması tarihe olan gereksinimi beraberinde getirmiştir. Modernitenin gelişimine denk gelen bu dönemde bir topluluk içinde aidiyet bağlarının sağlanmasında kutsallık yerine ortak bir bellek olarak tarihe özel bir önem yüklenmiştir.²³⁴ Bu ortak bellek insanların toplumsal kimliklerini ve geleceğe ilişkin beklentilerini belirleyen bir araçsallık kazanmıştır. Modernitenin ulus devletinin ve onun dayandığı hayal edilmiş topluluğun bir tarihe gereksinmesi vardır. Tarih modernitede bir varoluş biçimi haline gelmiştir. Tarih bilinci de düşüncelerin ve isteklerin yönlendiricisi olarak gelişmiştir. Tarihin toplumsal yaşamda böyle önemli bir rol kazanması onu coğrafyayla birlikte orta ve ilk eğitimin ders programlarına sokmuştur. Aynı zamanda tarihi değişik siyasal ideolojilerin çatışma alanı haline getirmiştir (Tekeli, Tarihyazımı Üzerine Düşünmek, 1997, s. 117).²³⁵

²³⁴ İnsan toplulukları arasında ortak bellek oluşturulmasında tarihin rolü ve önemi için bkz. Nuri Bilgin, *Tarih ve Kollektif Bellek*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2013.

²³⁵ Uluslaşma olgusunu sağlayan etkenler arasında ırk-etnik birlik ve dindaşıktan çok, ortak geçmiş, yani tarih almaktadır. Böyle olunca Fransız Devrimi'nden sonra değer kazanan ulusçuluk anlayışını destekleyen ve bu duyguyu besleyen veriler de tarihten çıkarılmaktadır. Şerafettin Turan, "Milliyetçilik Anlayışında Tarih Yazıcılığının Önemi", *Mersin Üniversitesi I. Ulusal Tarih Kongresi, Tarih ve Milliyetçilik*, 30 Nisan-2 Mayıs 1997, s.143. Diğer birçok ülkede olduğu gibi ulus inşa sürecinde tarihin oynadığı rol Türkiye'de de vazgeçilmez bir biçimde kendinden söz ettirmiştir. Türk ulusçu tarih yazımında en çok etkili olan batılı

akımların başında *romantizm* gelmekteydi. Bkz. Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.44. Birinci Türk Tarih Kongresi'nde sunulan bildirilere ve yapılan tartışmalara bakıldığında ortak bir geçmiş inşasına yönelik çabanın kongreye damga vurduğu görülür. Bkz. Murat Cem Mengüç, *Historiography and Nationalism: A Study Regarding The Proceedings of the First Turkish History Congress*, (Unpublished Master Thesis), Institute of Islamic Studies, McGill University, 2002.

Geçmişe duyulan aşırı hayranlık ve bunun tarihsel metinlere hamasi bir anlayış katmasının yanında romantizm akımının pratik faydaları konusunda Hilmi Ziya ülken şunları aktarmaktadır: "Romantizm hareketi, tarih ve vatan şuuru sayesinde büyük küçük bütün milletleri

Tarihin kötüye kullanımı biçiminde ifade edilebilecek bir diğer konu da demokratik olmayan ülkelerde yöneticilerin tarihe araçsal bir rol biçimleri şeklindedir. Nitekim kitlelerin propagandayla ve gençlere doktrin aşılama yoluyla seferber edilmesi, totaliterliğin temel özellikleri olduğu için, totaliter rejimler tarih araştırmalarını ve tarih öğretimini sistemli olarak göz altında tutmakta ve bunları kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmekteydi. Ancak, demokratik ülkelerin tarihi böyle kendi amaçları için kullanmaktan bağımsız oldukları düşünülmemelidir. Tarih geçmişte ulusal kenetlenmeyi pekiştirmede kullanılmıştır. Bugün de hala kullanılabilir. Demokrasilerde belirli değerleri benimsetmek için de tarihten yararlanılabilir. Bunun yanında eleştirel düşünme, sorgulama ve olaylar arasında neden-sonuç bağı kurma gibi noktalarda tarihten yararlanılabilir (Wirth, 2003, s. 214). Öte yandan barışçıl bir toplum ve gelecek yaratılmasında da tarihten fazlasıyla yararlanılabilir. 21. y.y.'ın önemli sorunlarını oluşturan sınıflar arası çatışmalar, ayrımcılık, militarizm, şiddet, politik kutuplaşma, ırkçılık vb. durumlarla mücadele edilmesinde ve küreselleşen dünyada evrensel değerleri benimsetmek barışçıl bir tarih anlayışı ile mümkün olabilecektir (Alpargu, Şahin, & Yazıcı, 2009).

Tarihsel bilgi, çağımızın rekabetçi demokratik sistemlerinde siyasetçilerin de yaygın olarak başvurdukları bir propaganda aracına dönmüştür. Politik argümanların temellendirilmesinde ve karşıt görüşlerin çürütülmesinde sıklıkla siyasi hayatta tarihten örnekler verildiği görülmektedir. Bu konuda ilhan Tekeli'nin görüşlerine yer vermek konuyu somutlaştırmada faydalı olacaktır:

Siyasetçilerin tarihten yararlanmasının bir başka biçimi siyasetçinin tarihe damgasını vurmaktır, günün değerlerine karşı çıkmak için tarihi kullanmasıdır. Eğer bir ülkede tarihyazımında geçmişte altın çağların bulunduğu varsayımı üzerinden kurulmuş anlatılar yaygınlık kazandıysa geçmişte olan öykünmeye değer bir şey olarak görülecek, siyasetçi de geleceğin aratılmasına katkıda bulunmaya uğraşmaktan çok geçmişin güncel ortamda yeniden üretilmesini gerçekleştirmeye çalışacaktır. Böyle eskinin yüceltilerek sahte tarihler inşasına çalışılması, toplumların oluşturmakta olduğu yeni değerlerin ortaya çıkışı karşısında bir engel haline gelir. Bu yolla tarihe geçmek, damgasını vurmaktır isteyen siyasetçilerden eğer daha sonraki yıllarda söz edilmek durumunda kalırsa hep başarısızlığın vizyonsuzluğun örneği olarak hatırlanacaklardır (Tekeli, 2013, s. 285).

Tarih çalışmalarının başka şeylere yaramayacağı yargısına varılsa bile Marc Blouch'un deyimiyle eğlendirici bir iş olduğunu teslim etmek gerekiyor (Bloch, 2013). Öyle ki tarih bilimi başka insanların hayatlarına, tecrübelerine kapı

aralayıp bizleri başka zamanlara, bilinmeyen mekânlara taşımasıyla ve kendimizle benzerlikler kurmamıza imkân sağlamasıyla farklı bir işleve sahiptir. Başka bir deyişle tarihçilik mesleği başkasının bilgisine duyulan merak, bilinmeye yönelme, farklı alanlara açıklık ve tolerans gerektirmektedir (Florescano, 1994).

Yeterli düzeydeki tarih çalışmalarının iyi vatandaşlar ve toplum liderlerinin yetişmesine yardımcı olacağı da bir gerçektir. Tarih araştırmalarıyla ulaşılabilecek olan evrensel değerler, liberal eğitimin etkinliğini güçlendirir ve tamamlayıcı etki yapar (Sanborn, 1951).

1.2. Tarihçiyi Öznelliğe Yönelten Hususlar

Yukarıda ifade edildiği gibi, tarih yazımının her dönemde pratik faydalar edinmek amacıyla kullanılageldiği bilinen bir gerçektir. Tarihin bu yönü uzun yıllar boyunca nesnel bir tarihin mümkün olup olamayacağı tartışmalarına kaynaklık etmiştir. Modern tarih yazımı konusunda üzerinde durulması gereken en önemli isim şüphesiz ki Alman tarihçi Leopold Von Ranke'dir. Ranke, tarih alanını profesyoneller tarafından icra edilen saygın bir bilim haline getirmek istedi. Bu yüzden Ranke'nin ortaya attığı sistematik yaklaşım ve epistemolojik inanışa göre yeniden tanımlanan tarih kavramı, değer yargılarını ve metafizik spekülasyonları reddeden nesnel araştırmaya dayanmalıydı. Iggers'a göre Ranke, tarihin saygın bir bilim dalı olabilmesi için geçmişin güvenilir kaynaklarla ve iyi yetişmiş profesyonel tarihçiler tarafından yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunuyordu (Iggers, 1997, s. 25). Onun yazdığı eserlerle tarih yazım alanına getirdiği hem metodolojik hem de zihniyete ilişkin yenilikler kendinden sonra gelen tarihçileri derinden etkiledi (Ülken, 2011, s. 15). Ancak 19. y.y.'ın pozitivist kuramcılarının yarattığı etkiyle tarihin bir bilim dalı olarak kabul edilmesi ve tarih yazımının tutarlı yasalar doğrultusunda yapılması gereken bir iş olarak görülmesinin üzerinden neredeyse bir asır geçmesine karşın doğa bilimleriyle karşılaştırıldığında tarih araştırmaları sonucunda her zaman için kesin ve nesnel sonuçlar elde edilemeyeceği görülmektedir.

Tarihin bilim olma iddiasına hâle getiren bu duruma yol açan en önemli neden şüphesiz ki bizzat tarih yazma işini icra eden tarihçilerin kaçınılmazı oldukça güç olan birtakım etkenlere maruz kalmalarıdır. Tarihsel bilginin toplum, siyaset, kültür, hukuk, devletlerarası ilişkiler, inanç sistemi ve daha sayılabilecek birçok alanda geniş etkiler doğurabilecek bir nitelik taşımasından kaynaklanan nedenlerle tarihçilerden beklentiler artmakta, bu durum da tarihçilik mesleğine büyük sorumluluklar yüklemektedir. Tarih araştırmalarının bu denli ciddi sonuçlar doğurabilmesi, her türden ideolojik ve toplumsal grupların tarih alanına yönelmelerine, kendi tarihçilerini (!) yaratmaları ve sonuç olarak savundukları argümanları destekleyen nitelikte tarihsel bilgilere ulaşmak için tarihe

mukallit ve şahsiyetsiz olmaktan kurtardı. Onlara bitmek tükenmek bilmeyen yeni ufuklar açtı." Hilmi Ziya Ülken, "Tarih Şuuru ve Vatan", *Milli Tarih İnşası* (içinde), Haz.

Ahmet Şimşek-Ali Satan, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.214.

yön vermelerine yol açar. Başka bir deyişle ideolojilerin ve çıkarların çatışma alanı haline gelme potansiyeli taşıyan tarih alanında öznel yargılardan kaçınmak ve objektif çalışmalar yapmak son derece güç bir mesele haline gelmektedir.

Her şeyden önce tarihçilerin de toplumun bir parçası oldukları gerçeğinden kaynaklanan ve onları öznelliğe sevk eden durumu Bilgin'nin şu saptamasıyla destekleyebiliriz:

Bireyler, uzmanlardan farklı ve sıradan insanlar olarak birtakım gazetelerin okuyucusu, mağazaların müşterisi, bir kahvenin müdavimi bir dini cemaatin veya partinin üyesi vs. durumunda bulunmaktadırlar. Bunun sonucu olarak günlük yaşamdaki sosyal kurallar, onlar için aynı zamanda temel inançlar, mantıksal öncüller, sonuçlar ve yorum yapma yolları olmaktadır (Bilgin, 2005, s. 67).

Yaygın bir görüşe göre; tarihi olguların ele alınmasında ve işlenmesinde tarihçinin taşıdığı değer yargıların büyük bir etkisi vardır. Bu nedenle farklı tarihçiler tarafından çalışılan aynı olgular, kaynakların değişik şekillerde yorumlanması ile benzer olmayan sonuçları içeren metinlere konu olabilir. Bu bakımdan tarih tartışmaları büyük ölçüde olgularla değil, fakat değerlerle, dünyanın gerçekte nasıl olduğuyla değil de nasıl olması gerektiğiyle ilgilidir (Hartwell, 1999). Esasen, tarihi olgulara farklı yorumlar getirmek, günün koşullarına, değerlerine ve kabullerine göre yeniden kurgulamak belli ölçülerde kabul edilebilir bir durum sayılmalıdır. Ayrıca, bugünkü ortamdan bugünkü anlayışlarla tarihe bakmanın yapılacak tahlillere katkıda bulunacağının, söz konusu tahlilleri derinleştirip zenginleştireceğinin de ayırına varmak gerekmektedir (Kayalı, 2013).

Tarihin farklı yorumlanmasının onu realiteden uzaklaştırır manasında ele alınmamalıdır. Ancak meselelere kendi açılarından bakmak isteyenler olacaktır. Zararlı olan ise bunu ideolojik beklentilerine cevap vermek için yapmaktır. Bu arada milli birliğin pekiştirilmesi gibi bir gaye söz konusu ise o vakit yapılan yorumlar için zararlıdır diyemeyiz. Tarihin önemli vazifelerinden bir tanesi de tarih suuru kazandırmaktır. Zeki Velidi Togan'ın deyimi ile "Tarih ilmi, haysiyetli şerefli bir ilimdir. Bu itibarla fevkalade hassas. Bunun için de o vakaları zorlamayı sevmez. Ayrı şahıslar tarihi zorlar, onu tahrif eder yahut vakaları tarafgirane bir surette izah edebilir fakat bir devletin bir hükümet ve bir milletin ilmi müesseseleri bu

yola girerse tarih tetkiki felce uğramış olur." (Sipahi, 2003, s. 21)

Objektif kriterlere göre tarih yazmanın zorluğu üzerinde belirgin bir uzlaşma olmasına karşın bunu mümkün kılan en önemli faktör, tarihi olguları konu alan yorumlamaların mukayeseli bir biçimde değerlendirilmesidir (Bevir, 1994). Birden çok yorum karşısında gerçeğe daha yakın olanı seçmek zorunda kalınsa bile mantıksal karşılaştırmalarla sonuca ulaşılabilir. Ayrıca, tarihyazımında bilimsel bir seviye yakalamak, genel hipotezler veya bu hipotezleri oluşturan sistematik teorilerin kullanılmasıyla mümkün olabilir (Hampel, 1942).

Tarihçinin kullandığı dil, kendi dönemine ait yaşayan bir olgudur. Tarihçinin düşünce dünyası, yaşadığı toplumun sosyo-kültürel ortamında ve sahip olduğu çevrede şekillenir. Dili, aynı zamanda düşüncesini ifade ettiği bir araç olarak onun düşüncesini şekillendiren bir unsurdur. Dolayısıyla tarihçinin kullandığı kelimeler dahi olguların anlaşılması üzerinde etkili olur. Belki olgularla ilgili bazı tespitler, -belirli ölçüde- nesnel bir şekilde ortaya konabilir. Örneğin İstanbul'un 29 Mayıs 1453'te Sultan II. Mehmed (1451-1481) komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından ele geçirildiği, herkesçe kabul edilebilecek, tarihî bir olgu hakkında nesnel tespittir. Ancak II. Mehmed'in İstanbul'a hâkim oluşu Türk tarihçilere göre fetihtir; Batılılar açısından ise istiladır. Bu sebeple Türk tarihçiler, II. Mehmed'i Fatih olarak anarlar. Tartışmasız bir tarihî olgunun ifadesinde bile seçilen kelimeler nesnelliğin sınırlarını zorlamaktadır. Öte yandan İstanbul'un 'el değiştirmesinin' ayrıntıları ele alındığında çeşitli sebeplerle olguların tespitinde bile farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Demircan, 2007).

Tarih yazıcılarının bağlılık hissettikleri ulusal aidiyetler öznelliğe kapı aralayan unsurların başında gelmektedir. Özellikle ülkeler arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalarda sıklıkla karşılaşılan bu durum milli hassasiyetlerin hesaba katılarak yapılan değerlendirmelere açıklayıcı örnekler oluşturmaktadır. Söz gelimi, Türk kaynaklarında, Osmanlı İmparatorluğunun Balkan coğrafyasına yerleşmesinin bölgede ikamet eden topluluklarının kültürel varlıklarını devam ettirebilmeleri önemli bir şans olduğu vurgulanırken (Turan, 1969, s. 186; Barkan, 1942) batılı tarihçilerin kaleme aldıkları birçok eserde ise Balkan uluslarının Osmanlı yönetimi altında geçirdikleri dönemler karanlık ve kayıp yıllar şeklinde değerlendirilmekteydi (Stavrianos, 2000, s. 96).²³⁶ Görüldüğü gibi, tarihi olguların değerlendirilmesinde

²³⁶ Balkan tarihçiliğinde neredeyse konsensüs durumunu andırır bir biçimde tekrarlanan bu düşünce Arap ulusçuluğundan sonra yetişen Arap tarihçilerce de sıklıkla ifade edilmektedir. Kaan Durukan, *Ideology and Historiography: State, Society and Intellectuals in Modern Turkey*, University of Wisconsin Madison, (Unpublished Doctor of Philosophy Thesis), 2007,

p.82-87. Ayrıca bkz. Fikret Adamır, "Balkan Historiography Related to the Ottoman Empire Since 1945, Kemal Karpat (ed.), *Ottoman Past and Today's Turkey*, (içinde), Leiden: E.J. Brill, 2000; Rifaat Ali Abou-el-Haj, "The Social Uses of the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 14, No. 2 (May, 1982), pp. 185-201.

içinde bulunan toplumsal şartlar ve aidiyetler araştırmanın sonucunu etkileme potansiyeli taşımaktadır.

1.3. Nesnel Tarihyazımının İmkân ve Sınırları

Tarihyazımında nesnelliği tehlikeye düşüren çeşitli hususlar incelendikten sonra, sorulması gereken soru; objektif ölçütlerle ve tamamen bilimsel yasalar çerçevesinde bir tarihyazımının mümkün olup olamayacağı yönündedir. Yani tarih çalışmalarıyla hakikate ulaşmanın ne ölçüde mümkün olduğunu da içeren bu sorunsal için *mimar tarihçi* metaforunu kullanan Erdoğan düşüncelerini şöyle aktarmaktadır;

Mimar tarihçi, belgenin önce güvenilirliğini ölçer sonra metnin ne zaman, kim tarafından, kim için ve ne için yazdırıldığını ve yazanın rolü üzerinde durur, kısaca metin eleştirisi yapar. Belgeler eleştirel okunsalar bile mimar tarihçiler bu ameliye ile “hakikat”e ulaşamayacaklarını bildikleri için metnin anlam alanına müdahale ederek çözümleme yaparlar (Bunun felsefedeki ismi post-structuralismdir ve post-modernism ile karıştırılmaması gerekir). Mimar tarihçiler bir belgenin tek bir yazılış amacı, tek bir anlamı ya da tek bir varlığı olmadığını bilirler ve belgeleri yeniden yaratılabilir ve yeni anlamlar yüklenebilir olarak kabul ederler. Metne yeni anlamlar verme süreci, sonsuzluğa doğru geri çekilen bir ufkun sürekli takip edilmesi gibidir. Yani “işte ufuk orada, artık sonuna geldik” diye ona yaklaşmaya çalışıldığında o, sonsuzluğa doğru geri çekilerek sizi yeni ufuklarla baş başa bırakacaktır. Bu husus özellikle kutsal metinler için böyledir. Ancak her metin de derece derece bundan nasiplenir. Kısaca bu muameleye belgenin konuşturulması denir (Erdoğan, 2011, s. 49).

Görüldüğü gibi, tarihsel hakikate giden yol tarihinin maharetinin ölçüsü ile alakalı bir durumdur. Daha açık bir deyişle, kaynakların Erdoğan’ın deyişiyle “konuşturulması” ve günün hadiseleriyle tarihsel gerçeklikler arasında ilişkiler ağı kurulmasıyla hakikate ulaşılır. Böyle bir muhakeme yeteneği olan tarihçi bir bakıma geçmişte olmuş bitmiş bir olayı yeniden yorumlayarak tarihi inşa eder. Dolayısıyla bu durum aynı zamanda tarihsel bilginin değişmezliği yani nesnelliği konusunda soru işaretlerine neden olmaktadır. Şüphesiz tarihçinin olguları incelerken sergilediği hareket tarzı ve argümanlarına yön veren en önemli faktörler ideolojik ve felsefi kökenlidir. İster evrensel düzeyde belirli tanımlar getirilmiş büyük harfli ideolojilere atıfta bulunalım, ister daha bireysel nitelikteki, nispeten eklektik özellikte küçük harfli ideolojilerden söz açalım, her tarihinin bu anlamda birtakım yönelimleri, kendine göre tercihleri vardır. Uzun

süren tartışmalardan sonra galiba, tarih yazarken genel çerçeveden kelime seçimlerine kadar sızması gereken bir objektifliğin pek de mümkün olmadığını karar verilmiş, bu yüzden bilimsel yargılarını verirken kendi ideolojik konumunun farkında olmak, eldeki materyali kati surette hâlihazırda kendi kafasında bulunan şablona uydurmama konusunda dürüst davranmak gibi kriterler getirilmiştir (Durukan, 2001-2002). Yukarıda ifade edildiği gibi tarih biliminin siyasi çekişmelerde bir araç olarak kullanılmaya son derece uygun bir alan olmasından dolayı toplumun ve yönetici/politik kesimlerin tarihçilerden her zaman için nesnel olmaktan çok kendi düşüncelerini destekleyici sonuçlara ulaşmalarını beklemleri bu konuda en önemli güçlüğü oluşturmaktadır (Hobsbawm, 1999).

Esasında tarihçiden beklenen geçmişe karşı tarafsız olması değil; nesnelliğin sınırlarına riayet etmesidir. Hobsbawm’ın deyişiyle;

... bilimle uğraşan bir kişinin bu süreçte ne kadar özgül bir ağırlığının olması gerekir? Problemlerini çözdüğü sürece, bir rejimin iktisatçıların muhafazakâr ya da devrimci olması anlamsız değil midir? SSCB, işlerini bilen anti-Stalinist biyologlardan, ne yaptıklarını bilmeyen Lysenkoculara göre daha fazla yarar sağlamamış mıdır? (Çinli bir komünist liderin sözünü aktaracak olursak; fareleri yakaladıkları sürece kedilerin siyah ya da beyaz olması ne fark eder? Ya da soruyu tersine çevirirsek, inançlı bir Marksist, iyi bir uzman olduğu ölçüde, bulgularının mücadele etmek istediği hasımlarına bile yarar sağlamasını beklememeli midir? (Hobsbawm, 1999, s. 204).

Bu anlamda nesnellik için gayret etmenin tarafsızlıkla hiçbir ilgisi yoktur ve hatta güçlü siyasal taahhütlerle bağdaşır. Dolayısıyla çok sayıda önde gelen tarihçinin ideolojik bağlılıklarıyla da tanınıyor olması şaşırtıcı değildir (Lorenz, 2013).²³⁷ Başka bir deyişle, tarihçi yansız olamaz ama nesnel olabilir, olmalıdır da. Yani bir tarihçi niçin başka bir konuyu değil de, o çalıştığı konuyu seçer? (Tunçay, 2001-2002, s. 140) Görüldüğü gibi tarihçilerin konu seçiminde etki eden faktörlerin başında olaylar karşısında takındıkları tutum, ilgi ve ideolojik duruş gelmektedir. Bu durum da tarihçilerin belli bir ölçüde tarafsız olmayacaklarının bir göstergesidir.

Tarih araştırmalarında birbirine zıt iki farklı yorumla karşılaşılması, olağan bir durumdan ziyade yaygın bir olumsuzluğa işaret eder. Tarihçilerin kendilerinden beklenen objektiflik erdemine ulaşamamalarından kaynaklanan olumsuzluk, yorumların, olguların, gerçekliklerin ve kaynakların rasyonel bir değerlendirme/karşılaştırmaya tabi tutulmamasıyla ilgilidir

²³⁷ En iyi tarih metinlerinin politik nosyona sahip yazarlar tarafından kaleme alındığını savunan ve Objektiflik ile tarafsızlığın farkının geniş bir çerçevede ele alındığı

makale için bkz. Thomas L. Haskell, “Objectivity is not Neutrality: Rethoric vs. Practice in Novic’s that Noble Dream”, *History and Theory*, Vol. 29, Issue 2, May 1990, pp.129-157.

(Bevir, 1994). Yorumlar arasında ilişki ağları kurmak, benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymak önemli ölçüde akademik içtenlikle ilgili olan bir durumdur (Bevir, 1994). Esasında, objektif değerlendirmeyi mümkün kılan, kişinin kendi yaşam tecrübeleri ile kazandığı bir özelliktir. Yani olağan yaşamda karşılaşılan çeşitli durumların yansız ve doğru değerlendirilebilmesinin belli bir olgunluk, görgü ve kavrayış düzeyi gerektirmesi gibi objektif tarihçilik için gereken donanımın da buna benzer bir yaşamsal süreç gerektirdiği söylenebilir.

Birbirine meydan okuyan iki zıt teori ya da yorum arasında rasyonel bir karşılaştırma yapmak, rutin bir yaşamsal aktivite olduğu için tarih çalışmalarında objektifliği sağlayan bu olgunluğun kazanılması ancak tecrübe ile mümkündür.

Tarihin bilim olma iddiasının en önemli dayanaklarından birisi şüphesiz ki tarihçilik mesleğinde belge kullanımının en güvenilir ve kesin sonuçlar doğuracağı inancıdır. Birincil kaynak olmaları, tarihi olay ve olguları doğrudan gözlemleyen tanıklar tarafından yaratılmış olmaları nedeniyle belge ve kayıtlar bilimsel tarih araştırmalarının vazgeçilmez kaynaklarıdır. Belgelere dayanılarak yapılmış tarih çalışmalarında kesin ve tatmin edici sonuçlara ulaşılması beklense de, bu her zaman için mümkün değildir. Güncel tarih çalışmalarına bakıldığında benzer konularda farklı tarihçilerin taban tabana zıt sonuçlara varmaları yaygın olarak karşılaşılan bir durumdur. Her şeyden önce, tarih çalışmalarında kullanılan belgeleri kaleme almış olan kişilerin geçmişte yaşanan olayın içinde oldukları için belli bir tutum ve kanaatle hareket ettikleri gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Bu konuda Edward H. Carr, şunları ifade etmektedir:

Hiçbir belge bize o belgeyi yazanın kendisinin ne düşündüğünden, neyin olmuş olduğunu düşündüğünden, neyin olmuş olması gerektiği ya da olabileceğini düşündüğünden yahut belki yalnızca başkalarının onun neyi düşündüğünü sanmalarını istediğinden ya da hatta kendisinin ne düşündüğünü sandığından fazla bir şey söylemez (Carr, 2013, s. 67).

Öte yandan, bu belgeleri tarihi kaynak değeri kazandıktan uzun bir zaman sonra değerlendirecek olan tarihçilerin belirli bir toplumsal çevrenin ve politik grubun sadık üyeleri olabilme durumları da, belgelerin yorumlanışı üzerinde sonuçları değiştirecek nitelikte etkiler yapar (Langlois & Seignobos, 1912, s. 166). Kimi zaman kasti olarak karşılaşılan bu durum, yazarın, kendine ait düşünceleri ya da bağlı olduğu grubun değerlerinin saygı görmesi amacıyla tarihi belgeleri yorumlarken çarpıtma yoluna gidebilir (Langlois & Seignobos, 1912, s. 167). Bunun yanı sıra, toplumu memnun etmek ya da onu şoka uğratacak bilgiler vermekten kaçınmak da belgelerin doğru değerlendirilmesinin önündeki en büyük engellerden biri olabilir. Tarihçinin olguları ve gerçeklikleri, toplumun önyargılarını ve hırslarını beslemektense günün moda değerlerine ve ahlaki yönelimlerine uydurmayı tercih

etmesi de karşılaşılabilen bir durumdur (Langlois & Seignobos, 1912).

Tarihyazımına malzeme olabilecek geçmişe dair her türlü belgenin güvenilir olamayacağı konusunda tarihçi Cemil Koçak görüşlerini şu şekilde aktarmaktadır:

Bazıları belge denildiğinde, resmi kâğıtları anlamaktadır. Yani, devletin resmi yazışmaları, onların gözünde belgedir. Elbette belgedir. Fakat yanıtlıkları şey, onların sorgusuz sualsiz bu belgeleri tek gerçek olarak kabul etme eğilimleridir. Devletin yazdıkları, yazdırdıkları, geçmişin tümünün hakikati olarak kabul edilemez. Devlet denilen mekanizma, bir iktidar odağıdır ve tüm iktidar odakları gibi, siyasi/ideolojik yargılarının ışığında belge üretir. O belgeler ancak ilgili siyasi/ideolojik analiz ışığında incelenenirse bir sonuca ulaşmak mümkün olabilir (Koçak, 2012, s. 15-16).

Günümüz koşullarında, tarihçilerin taşıdıkları moral değerler ve politik düşüncelerin araştırdıkları konunun sonuçlarına yansımaları için verilebilecek en güzel örnek şüphesiz Ermeni sorunu üzerine yapılan çalışmalardır. Rakip görüşte olan bütün tarihçilerin argümanlarını belgelerle sağlamlaştırdıklarından hareketle denilebilir ki;

... karşımıza çıkacak olan önyargılı, taraflı bir konumlanışa destek olacak malzeme her zaman bulunabilir. Arşiv vesikaları da seçilişleri, yorumlanışları, yan yana getirilişleriyle belli bir ustalık ve birikimle istediğinizi söylerler. Arşiv, bir tılsımlı değnek değildir (Deringil, 2001-2002).

Tarihçinin sergilediği politik duruş ve kişisel yönelimleri, araştırmalarını yaparken kullanacağı belgeleri seçerken yönlendirici bir etki yapabilir. Bu etkiye açık olan bir tarihçi araştırmanın sonucunun kafasındaki şablona uyması için kullanacağı belgeleri özenle seçer ve düşüncelerine aykırı olan belgeleri görmezden gelir.

Tarihçinin, belgeleri tahrif etme derecesinde yanlış yorumlamalarda bulunması kimi zaman toplumsal baskıdan kaynaklanabilir. Ermeni sorununda çalışan Türk akademisyenlerin karşı karşıya oldukları toplumsal baskıyı Deringil şu ifadelerle aktarmaktadır:

Geç dönem Osmanlı İmparatorluğu'nu çalışan bir Türk tarihçi için Ermeni sorununa girişmeye cüret etmek, bir mayın tarlasına girme tehlikesini göze almaya benziyor. Bu, kişinin kendi vatandaşları tarafından hain olarak damgalanmasını veya aynı kişinin Ermeni meslektaşları tarafından inkârcılıkla suçlanması gibi tehlikelerle dolu bir alan. (Daha da ilginç olanı bu iki suçlamanın aynı zamanda aynı kişilere yöneltilebilmesidir). Hatta 'dengeli' bir çözümleme bile, en azından kimi çevrelerde, gecikmiş olduğu için artık siyaseten yanlış olarak görülüyor (Deringil, 2001-2002, s. 133).

Birinci elden malzeme olmaları hasebiyle bilimsel tarih araştırmalarına değer katan belgeler aynı zamanda tarihçiye de iddiasını kanıtlama imkânı sunar. Ancak bu imkân kullanılırken söz konusu materyalin devlet tarafından üretildiği bu açıdan hem resmi, hem de sıklıkla olanı değil de, olması gerekeni yansıtan normatif bir niteliğe sahip olduğu göz ardı edilmemeli, filolojik, paleografik kıstaslarla birlikte teorik bazı sorular formüle edilerek malzeme elden geldiğince işlenmelidir (Durukan, 2001-2002, s. 297). Ranke'ye göre; bilimsel araştırma derinlemesine eleştirel olmalı, bu yüzden akademik ve bilimsel tarih yazımı özenli ve eleştirel çalışma ve kaynakların titiz değerlendirilmesini gerekli kılar (Iggres, 2000).

Tarihçilik mesleğinin saygın bir bilim dalı olarak icra edilip kabul edilebilmesi için belirli kıstaslara ciddi ve titiz bir biçimde uyulması gerekmektedir. Bunun için de her şeyden önce tarihçilere önemli görevler düşmektedir. Öncelikle bilim ahlakının kuşkuculuk ilkesine uyması gereken tarihçi, toplumda benimsenmiş doğmalara ve inançlara kuşkuyla bakmak, tarihi onların bakış açısına teslim olarak yazmama konusunda hassas olmalıdır (Tekeli, 1995). Tüm bu doğmalar ve inançlar dünyadaki çatışmalara meşruiyet kazandırmak için kullanılmışlardır. Tarihçi, sürekli olarak bu savların çatışmaya götürücü yönünü sorgulamalıdır. Kuşkusuz bu sanıldığı kadar kolay değildir. Bunun dışında, kendi toplumunda ya da başka toplumlarda üstünlük iddiaları etrafında oluşturulmuş bizlerin ve ötekilerin üstünlük iddialarını sorgulamak, dayanaklarını demistifiye etmek tarihçinin başlıca görevi olmalıdır (Tekeli, 1995, s. 5). Tarihçinin küresel mantaliteye sahip olması, etnik merkezcilik ve ırkçı önyargılardan arınması ve otoriter bir tarihyazıcılığından kaçınarak okuyucuya da muhakeme imkânı sağlama konusunda sorumluluk bilincinde olmalıdır.

2. Yöntem

Tarihyazımı üzerine yapılmış olan geniş çaplı literatür incelenerek ve konu ile ilgili farklı fikirlerin temelleri araştırılarak bir yargıya varılmaya ve kıyaslamalar yapılmaya çalışılmıştır. Tarihçiyi nesnel olmaktan alıkoyan çok çeşitli faktörler sıralandıktan sonra, bilimsel bir tarihyazımının gerektirdiği koşullar üzerinde düşünceler üretilmiştir. Tarihyazımında nesnelliğin hangi ölçülerde sağlanabileceği, bunun gerekliliği ve imkânı ile ilgili farklı yaklaşımlar ele alınmış ve bir yargıya varılmaya çalışılmıştır.

3. Bulgular

Tarihçilerin, profesyonel bir mesleği icra eden bilim adamları olmalarının yanında birer sosyal varlık oldukları da kabul edildiğinde, tarih yazma işini icra ederlerken öznel davranmalarına yol açabilecek çok çeşitli faktörlere maruz kalabilecekleri görülmüştür. Tarih bilimi, çok eski çağlardan günümüze, ideolojik bir ifade aracı, iktidarı

sağlamlaştıracak argümanları yapıcı bir kuvvet ve devlet yönetimlerinin yönetme mekanizmalarının vazgeçemediği bir alan olduğu hesaba katıldığında, kolaylıkla sübjektif bir uğraş alanı haline getirilebildiği görülür. Tarihçilere düşen sorumluluk öznel mülahazalardan mümkün olduğunca kaçınmak iken; yukarıda söz edilen sosyal bir varlık olmaktan ileri gelen bir gruba aidiyet, toplumsal yapıların bir parçası olma vb. durumlardan dolayı tarihyazımında doğa bilimlerinde olduğu gibi tartışılmaz, kesin, her dönemde kabul edilebilir nitelikte sonuçlara ulaşılması da oldukça güç görünüyor. Buna karşın tarihçilerin kişisel gelişimlerinde yılara dayanan olgunluk ve tecrübe, olaylar karşısında demokratik bir pozisyon alma becerisi ve evrensel değerlerin benimsendiği bir hayat anlayışı ile ve tabi ki tarih biliminin asgari ilkelerine uyuması durumunda kabul edilebilir ve bilimsel eserler verebilecekleri bir gerçektir.

4. Tartışma

Tarihyazıcıları hangi koşullarda nesnel davranabilirler? Böyle bir soru bizleri, tarih yazımında nesnelliğin ne ölçüde gerekli ve arzulanabilir olduğu sorunsalına itmektedir. Tarihyazıcılarını öznelliğe sevk eden faktörlerin çeşitliliği düşünüldüğünde, bilimsel bir tarih araştırmasında maksimum düzeyde kesin sonuçlara ulaşılabilmesinde gerekli olan nesnelliğin sağlanması son derece zor bir duruma işaret eder. Nesnelliğin tam anlamıyla sağlandığı iddiasında olan tarih metinlerinin bile zaman zaman çeşitli eleştiriler aldığı görülür. Bu durum, doğa bilimlerinde elde edilen ve tartışmaya mahal vermeyen bulguların tarih metinlerinde elde edilmesinin çoğu zaman mümkün olmayacağı sonucu ortaya çıkarmaktadır. Bilimin tanımına bakıldığında elde edilen sonuçların her koşulda aynı kesinlikte olduğu düşünüldüğünde bu tanımın tarih alanında düşünülebilmesi tartışmaya müsait bir konudur.

5. Sonuç

Tarihi olgular, tarihçinin yorumlaması ve kendilerine bir anlamda yeniden hayat vermesiyle ölü ve anlamsız olmaktan kurtulurlar. Tarihi olguların incelenmesi, yorumlanması, belgeler yoluyla aralarındaki mantıksal ilişki ağının ortaya çıkarılması sonucunda yaratılan metin bilimsel bir ürün olarak kabul edilebildiği gibi, belirli bir toplumsal grubun, siyasi partinin düşüncesini ya da devletin bir konudaki resmi duruşunu sağlamlaştıracak bir propaganda aracı işlevi görebileceği de bilinmektedir.

Tarihi olgu ya da olayların kaynaklara dayanarak yorumlanması süreci olarak ifade edilebilecek tarihyazıcılığı, nesnel ölçütlere uyulması şartıyla kabul edilebilir bir alan haline gelebilir. Bu anlamda tarihçi, mümkün olduğunca taşıdığı aidiyetlerin etkisinden sıyrılmalı, ortaya koyacağı ürünleri, birilerini mutlu etme, ya da kendi ön kabullerini temellendirme amacını

taşınamalıdır. Tarihçi, ele alacağı konuları incelerken içinde yaşadığı toplumdaki hâkim değerlerle ters düşme pahasına objektif kıstaslardan vazgeçmemelidir. Toplumdan dışlanma ve karalama kampanyalarına maruz kalma tehlikesi taşıyan bu tavır ancak profesyonelleşme ile birlikte ortaya çıkacaktır.

Birinci elden kaynakların kullanımının yapılacak olan tarih çalışmalarında elde edilecek sonucun herkes tarafından kabul edilebilir olması gerekmektedir. Oysa bu durumda da kullanılan belgelerin seçilmesi işinin belirli ölçüde kişisel inisiyatif gerektirmesi ve söz konusu belgelerin her zaman için güvenilir olamayacağı, resmi kurumlar tarafından propaganda amacıyla kaleme alınmış olma ihtimali taşıması gibi nedenler, tarih çalışmalarıyla elde edilen bilgileri tartışılır kılmaktadır.

Tarihyazımında nesnelliğin ne ölçüde yakalanabileceğini konu alan bu çalışma esnasında incelenen birçok kaynakta yer alan ortak düşünce; tarihin bilimsel yöntemlerle yazılabileceğine karşın, doğa bilimlerinden farklı olarak, yapılan çalışmanın sonucunda her zaman için kesin ve değişmez veriler elde edebilmenin mümkün olmadığı yönündeydi. Bilimin evrensel yasalarına uyularak incelenen tarihi bir olgu üzerinde yapılan ve hipotezlerle desteklenen yorumlamalar bile belirli çevrelerin yadsınması ile karşılaşabilir. Esasında bu durum, tarih metinlerinin tarihçilerin kişisel düşünüş ve ideolojik konumlarının izlerini taşıdığı ile ilgili bilim çevrelerinde ve geniş okuyucu kitlesinde yaygın bir şekilde yer alan ön kabul ile alakalı olabilir. Tarih uğraşısının, yüzyıllar boyunca yönetici seçkinlerin pratik faydalarına malzeme üreten bir araç olmasının getirdiği olumsuz sicil ve bilimsel bir disiplin anlamında ilk kez 19. y.y. gibi diğer bilimlerle kıyaslandığında nispeten günümüze yakın bir dönemde kabul görmeye başlaması nedeniyle, saygın bir alan olması için tarihçilere büyük sorumluluklar düşmektedir.

Kaynakça

- Alpargu, M., Şahin, E., & Yazıcı, S. (2009). Teaching History and Its Contribution to Peace”. *International Journal of Social Inquiry*, 2(2), 199-214.
- Barkan, Ö. L. (1942). İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler. *Vakıflar Dergisi*(2), 279-3304.
- Bevir, M. (1994). Objectivity in History. *History and Theory*, 33(3), 328-344.
- Bilgin, N. (2005). *Siyaset ve İnsan*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bloch, M. (2013). *Tarih Savunusu veya Tarihçilik Mesleği*. İstanbul: İletişim.
- Breisach, E. (1994). *Historiography: Ancient, Medieval & Modern*. Chicago&London: The University of Chicago Pres.
- Carr, E. H. (2013). *Tarih Nedir*. (M. G. Gürtürk, Çev.) İstanbul: İletişim yayınları.
- Chairman, W. (Dü.). (1968). Historiography, The Rethoric of History. *International Encyclopedia of Social Sciences*. The Macmillan Company.
- Coşkun, İ. (1990). Batı İdeolojilerinin Türk Tarih Anlayışına Yansımaları Üzerine. *Tarih ve Sosyoloji Semineri* (s. 47.). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Demircan, A. (2007, Eylül-Aralık). Tarih Üzerine Bazı Düşünceler. *Milel ve Nihal*, 4(3), 69-89.
- Deringil, S. (2001-2002, Kış). Geç dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Ermeni Sorununu Çalışmak ya da Belgenin Gırtlığını Sıkmak. *Toplum ve Bilim*(91), 122-142.
- Durukan, K. (2001-2002, Kış). Modern Türk Tarihçiliğinin/Tarihyazımının Sorunları Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim*(91), 295-307.
- Erdoğan, A. T. (2011). Tarihyazıcılığında Gerçek (realite)-Hakikat (verite) Sorunsalı”. *Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Türkiye’de Tarihçilik Sempozyumu*. Ankara: TTK.
- Florescano, E. E. (1994, winter). The Social Function of History. *Diogenes*, 42(4), 41-50.

- Fortna, B. C. (2005). *Mektebi Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslam, Devlet ve Eğitim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hampel, C. G. (1942, Jan.). The Function of General Laws in History. *The Journal of Philosophy*, 39(2), 35-48.
- Hartwell, R. (1999, Bahar). Tarih ve İdeoloji. *Liberal Düşünce*, 14(4), 134-143.
- Hobsbawm, E. (1999). *Tarih Üzerine*. (O. Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Iggers, G. (1997). *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. Hanover: Wesleyan university Pres.
- Iggres, G. G. (2000). Historiography Between Scholarship and Poetry: Reflections on Hayden White's Approach to Historiography. *Rethinking History*, 4(3), 373-390.
- Kafesoğlu, İ. (1963). Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik. *Tarih Dergisi*, 1-16.
- Kayalı, K. (2013, Bahar). Türkiye'de Tarihyazıcılığı Üzerine Bazı Sathi Gözlemler. *Cogito, Tarihyazıcılığı*, 73, 251-260.
- Koçak, C. (2012). *Geçmiş Ayrıntıda Saklıdır*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Langlois, C. V., & Seignobos, C. (1912). *Introduction to the Study of History*. Edinburg: Duckworth&Co. Ballatyne Pres.
- Lorenz, C. (2013, Bahar). Senin Tarihin Sana, Benimki Bana: Tarihte Hakikat ve Nesnellik Üzerine Düşünceler. *Cogito Tarihyazıcılığı*, 73, 168-192.
- Sanborn, H. (1951, Jul.). The Function of History in Liberal Education''. *Peabody Journal of Education*, 29(1), 2-17.
- Sipahi, O. (2003). Tarih Yazımı ve Öğretiminde İdeoloji. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Stavrianos, L. (2000). *The Balkans Since 1453*. London: C. Hurst & Co.
- Tekeli, İ. (1995). Tarihyazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler. *Tarih Eğitimi ve Tarihte Öteki Sorunu*, 2. Uluslararası Tarih Kongresi 8-10 Haziran 1995 (s. 1-7). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (1997). *Tarihyazımı Üzerine Düşünmek*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Tekeli, İ. (2013, Bahar). Siyasetçilerin Tarihle İlişki Kurma Ahlakları Üzerine''. *Cogito, Tarihyazıcılığı*(73), 283-304.
- Tunçay, M. (2001-2002). Tarihyazımının Bazı Sorunları Üzerine Düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 280-284.
- Turan, O. (1969). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu.
- Ülken, H. Z. (2011). Tarih Şuuru ve Vatan. A. Satan, & A. Şimşek içinde, *Milli Tarihin İnşası*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Wirth, L. (2003). *Tarihin Kötüye Kullanımı*. (N. ElHuseyni, Çev.) İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.